

NIEUWE EN INTERESSANTE NEDERLANDSE WANTSEN V

(HEMIPTERA: HETEROPTERA)

Berend Aukema

In deze bijdrage worden vier soorten Nederlandse wantsen behandeld, die in 2011 werden waargenomen. *Aradus betulae* (Aradidae) en *Sciocoris homalonotus* (Pentatomidae) zijn nieuw voor de Nederlandse lijst, die daarmee op 634 soorten komt. *Emblethis verbasci* (Lygaeidae) was alleen uit Zuid-Limburg bekend en werd daar na meer dan 60 jaar herontdekt. Ook nieuwe waarnemingen van de zeer zeldzame *Prostemma guttula guttula* (Nabidae) zijn vermeldenswaardig. De kleine kalkgrashelling langs de spoorbaan bij Wijlre in Zuid-Limburg is uniek door de bijzondere samenstelling van de wantsenfauna, maar wordt mogelijk bedreigd door de agrarische activiteiten bovenop de helling.

INLEIDING

De lijst van Nederlandse wantsen telt 632 soorten (Aukema 2011). In 2011 werden twee soorten wantsen voor het eerst in Nederland waargenomen, zodat de teller nu op 634 staat. Een derde soort werd na meer dan 60 jaar weer in ons land gevonden en een vierde, zeer zeldzame soort - alleen bekend uit Zuid-Limburg en van Walcheren - werd daar dit jaar opnieuw waargenomen. Deze vondsten worden in detail behandeld. De bijzondere betekenis van de kalkgrashelling bij Wijlre wordt gememoreerd. De volgorde en nomenclatuur van de taxa zijn gebaseerd op de 'Catalogue of the Heteroptera of

the Palaearctic Region' (Aukema & Rieger 1995, 1996, 1999, 2001, 2006). Tenzij anders vermeld bevindt het materiaal zich in de collectie van de auteur.

SOORTBESPREKINGEN

Familie Nabidae

Prostemma guttula guttula (Fabricius, 1787)

Zeeland Domburg, AC 25-399, 19.VIII.2011, 3 ♂, 2 ♀ en 20.VIII.2011, 1 ♀ in schraal duingrasland onder reigersbek *Erodium* en plakken rendiermos *Cladina*, B. Aukema (1 ♀ coll. NCB Naturalis).

Figuur 1. *Prostemma guttula guttula* zuigend aan *Corizus hyocyami*.
Foto Theodoor Heijerman.
Figure 1. *Prostemma guttula guttula* preying on *Corizus hyocyami*.
Photo Theodoor Heijerman.

Figuur 2. *Aradus betulae*.
Foto Theodoor Heijerman.
Figure 2. *Aradus betulae*.
Photo Theodoor Heijerman.

Limburg Eys, Eyserbos, AC 192-315, 15.VII-II.VIII. 2011, 1 macropteer ♀ in bodemval, Th. Heijerman.

Prostemma guttula guttula (fig. 1) heeft een Midden- en Zuid-Europese verspreiding en wordt naar het noorden toe steeds zeldzamer. Ze komt buiten Europa ook voor op de Canarische Eilanden en in Noord-Afrika. In de Kaukasus en in Azië leeft de ondersoort *P. guttula asiaticum* Kerzhner, 1968 (Kerzhner 1996). In Nederland bereikt ze in Zuid-Limburg en op Walcheren de noordwestelijke grens van haar areaal (Aukema & Hermes 2006). De eerste Nederlandse vondsten zijn van vóór 1878 op Walcheren in de duinen bij Vlissingen (Snellen van Vollenhoven 1878). Brakman ving haar op Walcheren vervolgens in de periode van 1951 tot en met 1957 in aantal in de duinen tussen Domburg en Westkapelle (Brakman 1952, Aukema 1989). De betreffende vindplaats is al lang geleden getransformeerd in een golfbaan, maar gelukkig is de soort nu, ruim 50 jaar later, teruggevonden in de duinen tussen Domburg en Oostkapelle. In Zuid-Limburg werd ze tussen 1930 en 1937 een aantal keren bij Maastricht verzameld, vermoedelijk steeds op de toen nog niet afgegraven Sint Pietersberg. In 1950 werd een vrouwtje verzameld op de Bemelerberg en in 1951 twee vrouwtjes in Echt. In 1983 verzamelde de auteur een nimf op de Sint Pietersberg (Aukema 1989) en in 2005 werd een kleine populatie van *P. guttula* ontdekt tijdens een bodemvalbe-monitoring op de Bemelerberg (Smits et al. 2009).

Prostemma guttula is een warmteminnende soort van droge, spaarzaam begroeiende zand- en kalkgrond en leeft van andere wantsen, hoofdzakelijk van de families Lygaeidae en Cydnidae. De dieren zijn hoofdzakelijk nachtactief en schuilen overdag onder planten, mos of stenen (Wachmann et al. 2006). Noordelijke populaties bestaan vrijwel uitsluitend uit kortvleugelige dieren en met uitzondering van een door Brakman bij Domburg verzameld vrouwtje (Brakman 1952) waren alle Nederlandse exemplaren kortvleugelig. Of het in het Eyserbos gevangen langvleugelige vrouwtje deel uitmaakt van een lokale populatie, bijvoorbeeld op het aangrenzende grasland, of dat ze van elders is komen aanvliegen, is ongewis.

Familie Aradidae

Aradus betulae (Linnaeus, 1758)

Nieuw voor Nederland

Overijssel Noetsele, Noetseleveld, AC 226-484, 3.VI.2011, 1 ♀ en 1 nimf vijfde stadium op echte tonderzwam *Fomes fomentarius* op dode, staande berk *Betula*, A.J.A. Heetman; idem, AC 226-485 en 227-485, II.VII.2011, 6 ♂, 6 ♀ en talrijke nimfen, B. Aukema (3 ♂ coll. NCB Naturalis).

Aradus betulae (fig. 2) komt verspreid voor in vrijwel heel Europa en Azië van Groot-Brittannië tot

Figuur 3. *Emblethis verbasci*.
Foto Theodoor Heijerman.
Figure 3. *Emblethis verbasci*.
Photo Theodoor Heijerman.

in Siberië en van het noorden tot in het zuiden (Heiss & Péricart 2007). Uit de ons omringende landen is ze bekend uit Duitsland en Groot-Brittannië, maar ze werd tot dusverre niet met zekerheid waargenomen in België (Bosmans & Péricart 1982, Baugnée et al. 2003) en er zijn geen waarnemingen uit Luxembourg (Reichling 2001). In Duitsland komt ze op veel plaatsen voor en zou ze doorgaans niet zeldzaam zijn (Wachmann et al. 2007), maar er zijn geen recente vondsten uit het aangrenzende Nordrhein-Westfalen (Hoffmann & Melber 2003) en in de rode lijst van de Duitse wantsen wordt ze opgenomen in de categorie sterk bedreigd/bedreigd (Günther et al. 1998). In Groot-Brittannië komt ze alleen voor in Schotland (Kirby 1992).

Aradus betulae voedt zich evenals de meeste andere aradiden door het uitzuigen van het mycelium en de vruchtlichamen van paddenstoelen en wordt vermeld van een groot aantal door verschillende soorten zwammen aangetaste loofbomen (Heiss & Péricart 2007, Wachmann et al. 2007). De meeste meldingen hebben echter betrekking op door tonderzwammen aangetaste berken en beuken. In Noetsele werden ze alleen aangetroffen op een zevental nog overeind staande dode bomen, maar volgens Wachmann et al. (2007) zouden ze ook voorkomen op dood, liggend hout en zelfs in opgeslagen hout. Ze worden vooral onder de schors van het door zwammen aangetaste hout aangetroffen, maar 's nachts worden ze ook op de

zwammen zelf waargenomen. Op staande dode stammen worden ze vooral gevonden aan de droge, zongeëxponeerde kant. Dankzij de beschutte leefwijze kan zij zich het hele jaar door ontwikkelen en kunnen alle stadia steeds naast elkaar worden aangetroffen. Met wat beschimmeld hout konden de nimfen eenvoudig worden opgekweekt.

Familie Lygaeidae

Emblethis verbasci (Fabricius, 1803)

Limburg Wijlre, spoorinsnijding, AC 191-315, 1.VI. 2011, 5 ♂, 4 ♀ en nimfen van verschillende stadia, B. Aukema; idem, 5.VII.2011, 2 ♂, 3 ♀ en nimfen vijfde stadium; idem, 11.VIII. 2011, 5 ♂, 4 ♀ en nimfen stadium vier en vijf (1 ♂, 1 ♀ coll. NCB Naturalis); idem, 14.IX.2011, 3 ♂, 4 ♀ en nimfen van verschillende stadia, B. Aukema.

Emblethis verbasci (fig. 3) komt voor in Europa, de Kaukasus, het Midden-Oosten en Centraal-Azië (Péricart 2001). In Europa komt ze vooral voor in Midden- en Zuid-Europa en is ze naar het noorden toe zeldzamer. In Nederland bereikt ze in Zuid-Limburg de noordwestgrens van haar areaal. De enige vindplaats was Schin op Geul, waar ze van 1926 tot en met 1944 met enige regelmaat werd verzameld door A. Reclaire en P. van der Wiel (Aukema 1989; materiaal in diverse

Figuur 4. *Sciocoris (Aposciocoris) homalonotus*.

Foto Theodoor Heijerman.

Figure 4. *Sciocoris (Aposciocoris) homalonotus*.

Photo Theodoor Heijerman.

collecties). Het eerder vermelde exemplaar uit Bergen op Zoom (Blöte 1930, Reclaire 1932, Aukema 1989), een vrouwtje in de collectie van Naturalis in Leiden, verzameld door N.H. Lafontijn in augustus 1885, bleek bij nader onderzoek te behoren tot *Emblethis griseus* (Wolff, 1802). *Emblethis verbasci* leeft op de bodem in droge, warme en spaarzaam begroeiende biotopen op zandige en kalkrijke bodems onder bladrozetten en in mos en strooisel. Ze leeft vermoedelijk hoofdzakelijk van zaden en heeft één of twee generaties per jaar. Op de warme, zuidgeëxponeerde kalkhelling bij Wijlre (fig. 5) heeft ze zeker twee generaties per jaar.

Familie Pentatomidae

Sciocoris (Aposciocoris) homalonotus Fieber, 1851

Nieuw voor Nederland

Limburg Wijlre, spoorinsnijding, AC 191-315, II.VIII.2011, 1 ♂, 5 nimfen vijfde stadium en 2 dode exemplaren en 15.IX.2011, 3 ♂, 7 ♀ en 4 nimfen vijfde stadium, B. Aukema (1 ♂, 1 ♀ coll. NCB Naturalis).

Sciocoris homalonotus (fig. 4) is een mediterrane soort die noordelijk voorkomt tot in het zuiden van Midden-Europa en Midden-Rusland met

geïsoleerde populaties in Denemarken en Zuid-Zweden. Ze is bekend uit Albanië, België, Bosnië-Herzegovina, Bulgarije, Kroatië, Tsjecho, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Macedonië, Moldavië, Montenegro, Oekraïne, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Zuid- en Midden-Rusland, Servië, Slovenië, Slowakije, Spanje, Turkije, Zweden en Zwitserland in Europa, Algerije, Marokko en Tunesië in Noord-Afrika en Azerbeidzjan, Armenië, Georgië, Iran, Israël, Libanon, Syrië en Turkije in Azië (Protić 2001, Derjanschi & Péricart 2005, Rider 2006 en Fent & Aktaş 2007). De enige waarneming in België (Bagnée 2005) was onzeker, omdat Derjanschi & Péricart (2005) hetzelfde exemplaar met een vraagteken opnemen onder *S. macrocephalus* Fieber, 1851. Het bewuste exemplaar, een mannetje verzameld op 18 mei 2004 in Ines in de provincie Namur, bevindt zich in het museum in Brussel en bleek bij controle inderdaad te behoren tot *S. homalonotus*. In dezelfde collectie bevond zich bovendien nog een tweede exemplaar, een vrouwtje gevangen in de periode van 27 mei tot en met 3 juni 2011 door P. Limbourg in een bodemval in Gosselies in de provincie Hainaut. In Duitsland komt ze niet voor in het aangrenzende gebied en is de verspreiding beperkt tot Nedersachsen/Bremen, Sachsen-Anhalt en Thüringen (Hoffmann & Melber 2003). Volgens de rode lijst van Duitse wantsen (Günther et al. 1998) wordt ze daar met uitsterven bedreigd (A1 status).

Figuur 5. De spoorweginsnijding bij Wijlre. Foto Feodor van Heur.
Figure 5. Slope along railroad near Wijlre. Photo Feodor van Heur.

Sciocoris homalonotus komt zowel in open, droge als vochtigere, licht-beschaduwde biotopen voor en zou mogelijk leven van grassen Poaceae, onder andere beemdgras *Poa*, dravik *Bromus* en kroppaar *Dactylus glomerata* (Derjanschi & Péricart 2005). Vooral de larven zouden aan de wortels daarvan zuigen. Op de warme, droge kalkgrashelling bij Wijlre werd ze echter vooral aangetroffen op het hogere, vergraste deel op en onder de rozetten van toorts *Verbascum*. Ze heeft daar vermoedelijk slechts één generatie per jaar, waarvan de imago's vanaf begin augustus volwassen worden. Op 11 augustus werden namelijk nog de karkassen gevonden van een mannetje en een vrouwtje, vermoedelijk van de overwinterde generatie.

SLOTWOORD

De kleine kalkgrashelling van ongeveer 0,4 hectare langs de spoorbaan bij Wijlre (fig. 5) heeft mede door deze nieuwe vondsten een bijzondere status. Van drie wantsensoorten van kalkgrasland is het op dit moment de enige vindplaats in Nederland. Naast de hier behandelde *Emblethis verbasci* en *Sciocoris homalonotus* betreft het de op tijd *Thymus* levende *Lasiacantha capucina* (Tingidae) (Aukema et al. 1997), die ook in 2011 weer in aantal werd waargenomen. Ook twee andere zeldzame kalkgraslandsoorten, *Aellopus atratus* (Goeze, 1778) en *Megalonotus emarginatus* (Rey, 1888) (familie Lygaeidae), werden dit jaar op de helling aangetroffen.

Beide komen in Nederland alleen in Zuid-Limburg voor in respectievelijk vijf en zeven uurhokken, maar sinds 1980 zijn ze slechts in respectievelijk vier en twee van deze uurhokken waargenomen (database Werkgroep Heteroptera EIS-Nederland). Het terrein is eigendom van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij (ZLSM) en wordt extensief door schapen begraaasd. De bovenaan de helling liggende akker – in 2011 met maïs ingezaaid – vormt door het uitspoelen van meststoffen een mogelijke bedreiging voor dit unieke stukje kalkgrasland.

DANKWOORD

Fons Heetman en Theodoor Heijerman stelden door hen verzameld materiaal beschikbaar en Theodoor Heijerman maakte de foto's. Jérôme Constant van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen in Brussel leende de auteur het Belgische materiaal van *Sciocoris homalonotus*. Staatsbosbeheer Regio Zuid en Stichting het Limburgs Landschap verleenden toestemming voor onderzoek in respectievelijk de duinen op Walcheren en het Eysersbos.

LITERATUUR

Aukema, B. 1989. Annotated checklist of Hemiptera-Heteroptera of the Netherlands. – Tijdschrift voor Entomologie 132: 1-104.

- Aukema, B. 2011. Nieuwe en interessante Nederlandse wantsen iv (Hemiptera: Heteroptera). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 35: 53-59.
- Aukema, B. & D.J. Hermes 2006. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel II: Cimicomorpha I. – European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 1995. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 1. Enicocephalomorpha, Dipsochoromorpha, Nepomorpha, Gerromorpha and Leptopodomorpha. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 1996. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 2. Cimicomorpha I. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 1999. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 3. Cimicomorpha II. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 2001. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 4. Pentatomomorpha I. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 2006. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 4. Pentatomomorpha II. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema B., D.J. Hermes & J.H. Woudstra 1997. Interessante Nederlandse wantsen (Heteroptera). – Entomologische Berichten 57: 165-182.
- Baugnée, J.-Y. 2005. Hétéroptères nouveaux ou intéressants pour la faune belge (Hemiptera Heteroptera). – Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie 140 (2004): 103-122.
- Baugnée J.-Y., M. Dethier, J. Bruers, F. Chérot & G. Viskens 2003. Liste des punaises de Belgique (Hemiptera Heteroptera). – Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie 139: 41-60.
- Blöte, H.C. 1930. Nederlandse Hemiptera in 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie. I. Mesoveliidae, Hebridae, Veliidae, Gerridae, Hydrometridae, Aradidae, Lygaeidae en Pyrrhocoridae. – Zoölogische Mededelingen 13: 241-258.
- Bosmans, R. & J. Péricart 1982. Distribution des hétéroptères belges. VII. Berytidae, Piesmatidae et Aradidae (Hemiptera: Heteroptera). – Bulletin de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique 54: 1-11.
- Brakman, P.J. 1952. Zeeuwse wantsenvangsten I. – Entomologische Berichten 14: 129-131.
- Derjanschi, V. & J. Péricart 2005. Hémiptères Pentatomoidea euro-méditerranéen. Volume I. Généralités, systématique: première partie. – Faune de France 90: 1-494.
- Fent, M. & N. Aktaş 2007. New records of Pentatomoidea (Heteroptera) for the fauna of Europe, Turkey, and the Turkish Thrace. – Entomological News 118: 336-349.
- Günther, H., H.-J. Hoffmann, A. Melber, R. Remane, H. Simon & H. Winkelmann 1998. Rote Liste der Wanzen (Heteroptera) der BRD – Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz 55: 235-242.
- Heiss, E. & J. Péricart 2007. Hémiptères Aradidae, Piesmatidae et dipsochoromorphes euro-méditerranéens. – Faune de France 91: 1-509.
- Hoffmann, H.J. & A. Melber 2003. Verzeichnis der Wanzen (Heteroptera) Deutschlands. – Entomologische Nachrichten und Berichten, Beiheft 8: 209-272. [Entomofauna Germanica 6]
- Kerzhner, I.M. 1996. Family Nabidae A. Costa, 1853 - damself bugs. – In: Aukema, B. & Chr. Rieger (red.), Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 2. Cimicomorpha II. Netherlands Entomological Society, Amsterdam: 84-107.
- Kirby, P. 1992. A review of the scarce and threatened Hemiptera of Great Britain. – UK Nature Conservation 2: i-iii, 1-267.
- Péricart, J. 2001. Family Lygaeidae Schilling, 1829. – In: Aukema, B. & Chr. Rieger (red.), Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 4. Pentatomomorpha I. Netherlands Entomological Society, Amsterdam: 35-200.
- Protić, L. 2001. Catalogue of the Heteroptera fauna of Yugoslav countries. Part Two. – Prirodnjački Muzej u Beogradu, Posebna Izdanja 39: 1-272.
- Reclaire, A. 1932. Naamlijst der in Nederland en omliggend gebied waargenomen wantsen (hemiptera-heteroptera) met aanteekeningen over de voedsel- of verblijfplant en de levenswijze. – Tijdschrift voor Entomologie 75: 59-298.
- Reichling, L. 2001. Atlas des hétéroptères non-aquatiques du Luxembourg. – Musée National

- d'Histoire Naturelle, Luxembourg.
- Rider, D.A. 2006. Family Pentatomidae Leach, 1815. – In: Aukema, B. & Chr. Rieger (red.), Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 5. Pentatomomorpha II. Netherlands Entomological Society, Amsterdam: 233-402.
- Smits, N., T. van Noordwijk, R. Bobbink, H. Esselink, R. Huiskes, L. Kuiters, W. Ozinga, J. Schaminée, H. Siepel, W. Verberk & J. Willems 2009. Onderzoek naar de ecologische achteruitgang en het herstel van Zuid-Limburgse hellingschraalland-complexen. – Directie Kennis en Innovatie, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag. [Rapport 2009/dk118-O: 1-228]
- Snellen van Vollenhoven, S.C. van 1878. Hemiptera Heteroptera Neerlandica. – Nijhoff, 's-Gravenhage.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2006. Wanzen 1. Dipsocoromorpha, Nepomorpha, Gerromorpha, Leptopodomorpha, Cimicomorpha (Teil 1). – Die Tierwelt Deutschlands 77: 1-263.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2007. Wanzen 3. Pentatomomorpha 1. Aradidae, Lygaeidae, Piesmatidae, Berytidae, Pyrrhocoridae, Alydidae, Coreidae, Rhopalidae, Stenocephalidae. – Die Tierwelt Deutschlands 78: 1-272.

SUMMARY

New and interesting Dutch bugs v (Hemiptera: Heteroptera)

Aradus betulae (Aradidae) and *Sciocoris homalonotus* (Pentatomidae) are recorded for the first time from the Netherlands. *Emblethis verbasci* (Lygaeidae) was rediscovered after more than 60 years and new records are given for the rare *Prostemma guttula guttula* (Nabidae). At present 634 species are listed from the Netherlands. The unique status of the small chalk grassland slope along the railroad near Wijlre in the southern part of the province of Limburg is stressed, the more so since it is under pressure of agricultural use of the area above the slope.

B. Aukema
NCB Naturalis
Correspondentieadres:
Kortenburg 31
6704 AV Wageningen
baukema@hetnet.nl

